

Bogdán Péter

„Erre már úgysem kíváncsi senki”

Portré László Máriáról, a magyarországi roma mozgalom első vezéralakjáról

Erre már úgysem kíváncsi senki – mondta László Mária, amikor halála előtt nem sokkal elégette élete munkásságának dokumentumait. Vagy mégis? 2024-ben, harmincöt évvel az ominózus kijelentés után, újra kutatjuk hagyatékát. Úgy tűnik, elérkezett az a pillanat, amikor az utókor mégis fontosnak tartja, hogy feltárja és megírja: ki volt ez az úttörő roma nő? Honnan jött? Hogy volt ereje ahhoz, hogy egyedülálló nőként kigondolja és tíz évig küzdjön azért, hogy 1957-ben – egy évvel az '56-os forradalom után – hivatalosan is megalapítsák az első roma érdekképviseleti szervezetet, a Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetségét?

László Mária (1909-1989) a magyarországi roma emancipációs mozgalom első vezéralakjaként kiérdemelte méltó helyét a nemzeti emlékezetben. Édesanyja Czinka Rozália volt, aki a családi legendárium szerint Czinka Panna, a XVIII. századi híres primás, zeneszerző, zenekarvezető leszármazottja, édesapja pedig László Farkas, aki lókereskedésből tartotta el a családot. A mai felfogásban szociális munkát, feltárást, adatgyűjtést (kutatást), közösségszervezést, érdekérvényesítést, érdekvédelmet, hálózatépítést, kisebbségi kulturális érvényesítést egyaránt végzett, és meghatározó volt a mozgalmak iránti érdeklődése, kötődése. Olyan roma értelmiségi volt, aki nemcsak romaként, hanem nőként is, többnyire egyedül állta meg a helyét a körülötte dúló hatalmi harcokban. Roma értelmiségi nőként ambíciói voltak, és ha munkásságát áttekintve olvasunk a sorok között, akkor kiviláglik, hogy nőként és romaként egyaránt szélsőséges ideológiákkal terhelt patriarchális társadalmi struktúrában kellett megtalálnia az utat az érvényesüléshez. Nyilvánvaló, hogy az uralkodó hatalmi eszmerendszerek között nem volt egyszerű lavírozni és érvényesítenie a hazai romák érdekeit. Az első roma mozgalmi vezéralak volt, aki nőként megküzdött azért, hogy megalakuljon országos szervezete, amely hivatalos, intézményes keretekben is támogatja a roma emancipációt hazánkban.

Tíz év harc a Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége megalapításáért

László Máriát élénken foglalkoztatta Magyarország szélsőjobboldal felé tolódása, ezért 1937-ben a pándi roma közösséget lázadásra szólította fel. Ezen tette következményeként, mint kommunista-gyanús egyént, izgatásért letartóztatták, és évekre csendőri felügyelet alá helyezték, ami miatt hosszú ideig munkát sem kapott. A pándi roma közösség megszervezése tekinthető a magyarországi roma emancipációs mozgalom „előszobájának”, a mozgalom első lépésének.¹

A második világháború után tagja lett a Szociáldemokrata Pártnak. 1947-től kezdve kereste a kapcsolatokat a minisztériumokkal, a pártfunkcionáriusokkal, majd elkészítette a Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége Alapszabályát, és petíciót küldött több minisztériumnak, amelyben megfogalmazta, hogy a hazai roma közösséget hogyan

¹ Sággy Erna, *Cigánypolitika Magyarországon az 1950-1960-as években*, Múltunk, 2008, 1, 279.

A szerző a budapesti Tom Lantos Intézet megbízásából kutatta László Mária életútját és tevékenységét.

kellene bevonni a társadalmi fejlődésbe. Még tíz évet kellett várnia, mire a belpolitikai helyzet megérett arra, hogy érveit meghallgassák. 1957. október 26-án mondta csak ki a Művelődési Minisztérium miniszterhelyettesi értekezlete, hogy megalakítja a Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetségét, amelynek főtárgya 1958 végéig László Mária lett.²

A roma entellektüel ezen évtizedes harca méltán érdemel kiemelt figyelmet. 1908 és 1940 között volt ugyanis Magyarországon három érdekvédelmi tömörülés cigány zenészek számára, akik a többségi vezetők szerint a szalonképes romák voltak.³ Azonban sem ebben az időintervallumban, sem máskor nem létezett országos hatókörű érdekvédelmi szervezet a hazai cigányságnak. Az '50-es években László Mária egyedül állt azzal az elképzelésével, hogy a hazai romák számára egy országos szintű szervezetet kell megteremteni. Nemcsak azzal kellett megküzdenie, hogy ő maga is cigány volt, de azzal is, hogy egy patriarchális mikro- és makroközösségben nőként akarta érvényesíteni célkitűzéseit egy olyan politikai környezetben, amely aztán rövid időn belül meg is bukta.

Ahogy az korábban említésre került, László Mária 1947-től azt követelte a különböző minisztériumoknál és pártfunkcionáriusoknál, hogy a romák is legyenek részesei a társadalmi fejlődésnek. Ebben segítette a nemzetközi jogi környezet is, hisz 1948. december 10-én elfogadták az *Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát*. Tíz évig az ilyen irányú politikai tevékenysége mégsem talált értő fülekre. László Mária ezért 1954 augusztusában megkereste levélben a *Budapesti Pártbizottságot* is, amelyben azzal az előterjesztéssel élt, hogy szükség van egy olyan speciális bizottságra, amely a magyarországi roma közösségek ügyeivel foglalkozik. Ezt követően 1956. január 9-én petíciót juttatott el a Minisztertanácshoz is. Többek között azt írta, hogy miközben a magyarországi nemzetiségek, kisebbségek ügyeit rendezi az államhatalom, nem térnek ki a hazai cigányságra, pedig a többi nemzetiségnek már – a többségi társadalommal azonos – gazdasági, politikai és kulturális jogok is biztosítva vannak. Úgy fogalmazott: „Kiestünk a haladás hivatalosan biztosított menetrendjéből, véletlen szerencsétől, jószándékú emberektől függ sorsunk.”⁴ Éppen ezért a petícióban követelte a lovári nyelv hivatalos használatát, az anyanyelvi oktatást az óvodákban és iskolákban, a cigány nyelvű sajtót és a roma kultúra elismerését. A beadványhoz csatolt egy 1955 novemberében neves cigányzenészek (*Járóka Sándor, Lakatos Vince, Toki Horváth Gyula, Oláh Kálmán, Pécsi József*) által aláírt hasonló tartalmú levelet, de csatolta a pándi roma közösség kétszáznyolcvan lakójának nyilatkozatát is, amelyet képviselőikben negyvenketten írtak alá.

1957-ben a Művelődési Minisztérium és a Minisztertanács elkezdett egyeztetni egy cigány szövetség megalapításáról, de akkor még arra is lehetőség volt, hogy a szaktárcák képviselőiből és a témát jól ismerő roma származású emberekből társadalmi bizottság alakuljon.⁵ A kezdeményezés sikeressége céljából László Mária előre futott, és még több aláíróval kiegészítve küldte el kérelmét a kormány titkárságához is. Így 1957. október 26-án a Művelődési Minisztérium Nemzetiségi Osztálya alá rendelve megalakították a Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetségét (MCKSZ).⁶

Úttörő kezdeményezések az MCKSZ-ben László Mária idején (1957–1958)

A Szövetségben László Mária mellett három előadó dolgozott és néhány önkéntes társadalmi munkában. A főtárgya az önkéntesek segítségével megpróbált országos hálózatot fejleszteni, de anyagi erőforrások hiányában ez nem sikerült. Ugyanakkor voltak igazolt megyei koordinátorok/összekötők, akiknek azonban nem voltak hatósági jogköreik, miként az MCKSZ-nek sem.⁷

² Érdekes az ezzel kapcsolatban az, hogy László Mária 1957. október 15-i hatállyal már 1957. október 17-én megkapta a kinevezését, de hivatalosan a szervezetet csak tíz nappal később alapították meg.

³ Magyar Czigányzenészek Egyesülete (1908-1910), Magyar Cigányzenészek Országos Egyesülete (1918-1933), Magyar Cigányzenészek Országos Szövetsége 1935-1940 [Hajnóczky Tamás, *Magyar Czigányzenészek Egyesülete: Cigányzenészek mozgalma a boldog békeidők Magyarországon*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2020, 10.o.]

⁴ Sággy Erna, *A magyarországi cigányság története a Holocausttól az 1961-es párthatározatig – A politika tükrében*, 1996, 29. (kézirat)

⁵ A rendelkezésre álló források azt nem említik, hogy kik voltak a kommunista állam által elfogadott romaügyi szakértők.

⁶ Sággy Erna, *Cigánypolitika Magyarországon az 1950-1960-as években*, Múltunk, 2008, 1, 276-278.

⁷ uo., 281.

Kezdetben a kommunista rezsim irányítói valószínűleg nemzetiségi szervezetként tekintettek az MCKSZ-re, mert László Máriát 1957-ben még több nemzetiségi jellegű fórumra meghívták, de azt követően inkább kulturális és érdekvédő szervezetként kezelték. Ahogyan a nevéből is kitűnik, a Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetségének elsősorban kulturális feladatokat szántak. László Mária is erős művészeti vonalban gondolkodott (roma írók, roma művészegyüttesek, roma színház), de főtitkárként kiemelt célja volt a roma próza felkarolása is, valamint a lovári nyelv nyelvtanának leírása és a hozzá kapcsolódó szótárkészítés is, valószínűleg annak okán, hogy ő maga is lovári anyanyelvű volt. A főtitkárnak szívügye volt a cigányzenészek helyzete, mert azok a zenei kultúrában és a szórakoztatóiparban lezajló változások miatt egyre inkább kiszorultak a munkaerőpiacról. Elsősorban ez utóbbi motiválta László Máriát abban, hogy előtérbe helyezze az állásközvetítői tevékenységet, de a későbbiekben az is, hogy a romák többsége munkaügyi kéréssel fordult az MCKSZ-hez, így napi szinten helyeztek állásba roma embereket.⁸

László Mária – a romák elégtelen munkaerőpiaci alkalmazása miatt – rendkívül fontosnak tartotta, hogy a roma hagyományokra épülő, az 1940-es évek végétől megalakuló cigány szegkovács kisipari termelőszövetkezetek (ktsz-ek) ügyét felkarolja. Különösen azért tartotta fontos kezdeményezésnek, mert a roma ktsz-ek önálló gazdasági egységként kiválóan illeszkedtek a szocialista iparba, hisz (például a szénbányák esetében) rendkívül nagy szükség volt a sínszegek gyártására. Ennek ellenére már 1958-ban arról tettek jelentést, hogy a cigány ktsz-ek helyzete romlik. Ez egyrészt annak volt betudható, hogy a nem cigányok által alapított ktsz-ek is hasonló munkaprofilit választottak, másrészt pedig annak, hogy a szénbányák modernizálásával feleslegessé váltak a roma ktsz-ek termékei. Mindemellett a nyersanyagok beszerzése is nehézkessé vált, s ez utóbbi területen nagyon jó tárgyalási és üzletkötői készségekre volt szükség. A cigány vezetők nem rendelkeztek megfelelő kompetenciákkal, annak ellenére sem, hogy az 1958-as jelentés szerint az MCKSZ időszakában már tíz cigány vasipari szövetkezet volt, négy részleggel és 477 dolgozóval.⁹

Az MCKSZ 1958 elején létrehozta a Budapesti Szegkovács Ktsz.-t, és továbbiak megalapítását is tervezte. László Mária jó kapcsolatot ápolt az Országos Kisipari Szövetkezetek Szövetségével (OKISZ), amely felügyelte és irányította a cigány ktsz-eket is. Kapcsolatainak köszönhetően ki tudta harcolni, hogy 1958 nyarán úgy döntsenek, hogy a roma ktsz-eket ne építsék le, ne szüntessék meg. Engedjék meg számukra a munkaprofil-átalakítást, annak érdekében, hogy az új termékek gyártásával még több munkást lehessen foglalkoztatniuk.¹⁰

László Mária 1958 szeptemberében több cigány ktsz vezetőjével közös értekezletet tartott arról, hogy a roma kisipari termelőszövetkezeteket miként lehetne átállítani más gyártási profilra, és arra ösztönözte a jelenlévőket, hogy gondolkodjanak vályogvető, kosárfonó és famegmunkáló ktsz-ek alapításában is. A főtitkár munkalehetőséget akart teremteni a kézműves hagyományokkal rendelkező roma közösségeknek, meg akarta őrizni a hagyományosan cigány szakmákat, amelyeket egyben a roma közösségek fenntartójának és fejlesztőjének is tartott. László Mária egy év alatt tizennégy vasipari ktsz-t hozott létre, amelyek betagozódtak a Vas-, Fém és Villamosipari Dolgozók Szakszervezetébe is.

László Mária érdekvédelmi tevékenységet is folytatott. Az MCKSZ megalapításának napján azonnal munkához látott, és levelet írt a Nácizmus Magyarországi Üldözötteinek Országos Érdekvédelmi Szervezete címére. A levélben felhívta a figyelmet a romák második világháború alatti üldöztetésére, és kártérítési igénnyel lépett fel az érdekében.¹¹ A későbbiekben szóvá tette a sok tízezer romának kiállított diszkriminatív „fekete személyi igazolványok” ügyét is.¹² A Belügymi-

⁸ uo., 281-282.

⁹ Sággy Erna, *A magyarországi cigányság története a Holocausttól az 1961-es pártthatározatig – A politika tükrében*, 1996 (kézirat); Sággy Erna, *Cigánypolitika Magyarországon az 1950-1960-as években*, *Múltunk*, 2008, 1, 284-285.

¹⁰ uo., 285-286.

¹¹ uo., 286-287.

¹² Az évente megújítandó és a „kóbor cigányok” számára rendszeresített „fekete személyi igazolványok” bevezetéséről 1955-ben döntöttek, aztán – többek között – László Mária nyomására 1961-ben kivezetették. (Purcsi Barna Gyula, *Fekete személyi igazolvány és munkatábor*, *Beszélő*, 2001, 6.szám)

nisztériumhoz írt levelében kirekesztőnek minősítette ezek kiállítását, és kérte a belügyi szerveket, hogy ne különböztessék meg a romákat azzal, hogy még a személyi igazolványuk színe is eltér a nem roma állampolgárokéétól.¹³

Az MCKSZ eredeti céljain túl más érdekvédelmi tevékenységet is el kellett, hogy lásson. A szervezet megalakulása után a romák tömegesen keresték meg levélben a Szövetséget, de az államapparátus is az MCKSZ-hez delegálta a cigányok ügyeit, így a szervezetnek elkerülhetetlenül minden panaszos ügyben el kellett járnia. Ez utóbbi tevékenység miatt László Mária több alkalommal is konfliktusba keveredett a hatóságokkal.¹⁴

Miután 1958 tavaszától elkezdtek internálni a hazai romákat, 1958. június 16-án levelet írt a Legfőbb Ügyésznek, amelyben a több hónapja tartó tisztogatási akció kapcsán arra hívta fel a figyelmet, hogy annak ártatlan roma emberek is áldozatai lettek. László Mária szerint Tökölön az internáltak 25%-a volt roma. Ezért kérte a Belügyminisztert, hogy az egyes esetek jogszerűségét vizsgálja felül, s hogy vessenek véget az őrizeteskkel tanúsított kegyetlen bánásmódnak is.¹⁵ Valószínűleg ez idő tájékán fogalmazódott meg az igény személyének eltávolítására az MCKSZ éléről, s kezdődött meg ellene a lejárató kampány. Farkas László, a Nemzetiségi Osztály vezetője megvádolta, hogy a Horthy-rendszerben egy fasiszta szervezetnek, az Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Nemzeti Munkaszolgálatának volt a tagja, majd ezt követően elszigetelték munkatársaitól, és annyira beszűkítették a mozgásterét, hogy arra kényszerüljön, ő maga mondjon le. A másik vád szerint a főtítkári tisztséghez nem volt meg a megfelelő végzettsége, azaz nem szerzett egyetemi vagy főiskolai diplomát.¹⁶

Mivel László Mária emancipációs és polgárjogi tevékenysége nem volt összeegyeztethető a kommunista rezsim asszimiláló politikájával, tizenhárom hónap leforgása után kikényszerítették távozását.

1959. január 26-án még írt egy levelet Ortutay Gyulának, aki akkor országgyűlési képviselő volt és a Kulturális Bizottság elnöke (valamint az Elnöki Tanács tagja és a Hazafias Népfront főtitékára – a szerk.), hogy az MCKSZ főtítkári pozíciójából való elüldözése után szeretne romákkal kapcsolatos történeti kutatásokat folytatni. Ortutaytól azonban nem kapott választ,¹⁷ így a postánál helyezkedett el, ahonnan főpénztárosként ment nyugdíjba.¹⁸ A fellelhető információk szerint teljesen visszavonult, soha többé nem vállalt semmilyen közéleti szerepet. Feltehetően azért, mert ezt a Kádár-rendszer nem tette számára lehetővé.

A Néprajzi Múzeumban megtalálható, hat dobozba rendezett hagyatéka szerint továbbra is érdeklődött a romák sorsa iránt. Fellelhető közöttük egy szigorúan titkos jelentés másolata is a Magyar Dolgozók Pártja romaügyi összefoglalójáról. Ezen kívül kiváló minőségű roma verseket gyűjtött, és voltak lovári nyelvű feljegyzései, táblázata a lovári rokonnnyelveiről. Figyelemmel kísérte a '60-as évekbeli roma telepfelezés számolási kísérleteket és terveket. Mindezek alapján azt feltételezhetjük, hogy László Máriát nem sikerült teljes mértékben elszigetelni a roma társadalom és kultúra ügyeitől. Valószínűsíthető, hogy 1958 után – akár állami körökből is – lehettek olyan kapcsolatai, amelyek révén, ha nem is hivatalosan, de informáltak arról, hogy az államszocialista rezsim miként viszonyul a magyarországi cigánykérdéshez.¹⁹

1989. november 7-én halt meg Budapesten, tíz nappal a nyolcvanadik születésnapja előtt. Ságghy Erna kutatásából tudjuk, hogy: „Hagyatékában – egyéb dokumentumok mellett – megtalálhatók jegyzetei egy cigány nyelvtankönyvhöz és szótárhoz, összeállított egy terjedelmes kéziratot a magyarországi cigányzenészekről, kutatásokat végzett a cigány történelemről.”²⁰ „Pécsi Ilona elmondta: halála előtt néhány héttel nagy mennyiségű iratot és dokumentumot égetett el, mondván: »erre már úgysem kíváncsi senki«.

Megmaradt hagyatéka csupán töredéke lehet mindannak, amit éveken keresztül őrzött, ám így is rendkívül fontos forrás együttes. Enélkül

¹³ Kadét Ernő, *ROMA50 – Nemzetközi Roma Nap – Én történelmem – László Mária (1909-1989) – az első értelmiségi roma nő*, Roma Sajtóközpont, 2021. 03. 09

¹⁴ Ságghy Erna, *A magyarországi cigányság története a Holocausttól az 1961-es párthatározatig – A politika tükrében*, 1996 (kézirat)

¹⁵ Ságghy Erna, *Cigánypolitika Magyarországon az 1950-1960-as években*, Múltunk, 2008,1, 289.

¹⁶ Nem állnak rendelkezésre közvetlen bizonyítékok László Mária végzettségéről, de az biztosnak látszik, hogy újságírói képesítése lehetett. 1933. augusztus 9-re datálva fennmaradt egy igazolvány, amely szerint a *Balatoni Kurír* belső munkatársaként dolgozott Ivánka Mária néven, az Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Nemzeti Munkaszolgálatára pedig 1944. január 9-én állított ki neki sajtóelőadói igazolványt, míg a II. világháború után a Gresham Palota sajtóosztályán dolgozott (Ságghy Erna, *A magyarországi cigányság története a Holocausttól az 1961-es párthatározatig – A politika tükrében*, 1996 (kézirat); Ságghy Erna, *Cigánypolitika Magyarországon az 1950-1960-as években*, Múltunk, 2008,1, 279.; Kadét Ernő, *ROMA50 – Nemzetközi Roma Nap – Én történelmem – László Mária (1909-1989) – az első értelmiségi roma nő*, Roma Sajtóközpont, 2021. 03. 09

¹⁷ László Mária hivatkozott levele megtalálható: Néprajzi Múzeum – EA MK 5333 – Kéziratgyűjtemény – NM EA SZK 50, László Mária 3

¹⁸ Kadét Ernő, *ROMA50 – Nemzetközi Roma Nap – Én történelmem – László Mária (1909-1989) – az első értelmiségi roma nő*, Roma Sajtóközpont, 2021. 03. 09

¹⁹ Néprajzi Múzeum – EA MK 5331 – EA MK 5336, Kéziratgyűjtemény, NM EA SZK 50, László Mária 1 – László Mária 6

²⁰ Ságghy Erna, *Cigánypolitika Magyarországon az 1950-1960-as években*, Múltunk, 2008/1, 280.

nem lenne rekonstruálható többek között a szövetség története sem, hiszen László Mária szerepét a Cigányszövetség létrehozásában, példának okáért, egyetlen minisztériumi irat sem említi.²¹

Vigasztaló magánélet

A második világháború alatt László Mária életének különlegesen nagy vállalása volt, hogy egyedülálló nőként magához vett és felnevelt egy árván maradt – több forrás szerint is – zsidó származású kislányt. A későbbiekben így vallott a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában megtalálható levelezésében, amit a pécsi Széchenyi Gimnázium Diákotthonának igazgatójával, Bognár Józseffel folytatott: „A sors néha kifürkészhetetlen. Ön nevelt, irányított egy cigány gyereket, én pedig neveltem egy magyar gyereket. 1945-ben, Budapest ostroma közben, egy sérült ház beomlott pincéjében halottak, haldoklók és sebesültek között találtam egy kislányt, aki egy nap, egy éjjel volt magára hagyatva. A vészkijáraton hoztam ki, utcai harcok között, s azóta az enyém. Itt él, jár, naponként »rohan« az iskolába (ebben az iskolaévben érettségizik). Szeretem, és ő is szeret engem. Ő a gyermekem és én vagyok az »édesanyám«. Minden év nov. 1-én virágot és gyertyát viszünk az ismeretlen hősök sírjára. Az édesanyja sajnos eltűnt, lehet valahol egy bomba áldozata lett.”²²

László Mária emlékezete

László Mária, mint megannyi női történelmi alak, egyszerre hős és áldozat. Ha az ügy megkívánta, akkor belépett a Szociáldemokrata Pártba, és tíz évet küzdött azért, hogy intézményesüljön a romák érdekvédelme, társadalmi fejlődése, anélkül azonban, hogy a szervezet hatósági jogköröket kapott volna. A nők szinte semmilyen módon nem kerülhettek a politikai és társadalmi döntéshozatal közelébe: roma nőként ez ma is kihívás, de akkor még sokkal több akadályba ütközött. Áldozattá vált, mert bátor kiállással képes volt arra, hogy 1958-ban a Legfőbb Ügyészhez forduljon az ártatlanul internált hazai romák ügyében, és a Belügyminisztertől kérjen jogérvényesítést az őrizeteseiket ért kegyetlen bánásmód megszüntetéséért.

1957-ben felismerte a történelmi lehetőséget, és lépett, ám közel a nyolcvanadik életéhez, az 1989-es általános összeomlás időszaka után úgy érezte, hogy az ő munkája semmit sem ért. Így az 1947-ben nagy lendülettel politikai színpadra lépő László Mária, halálához közeledvén, önmaga semmisítette meg élete munkájának dokumentumait. Negyven évvel a közszereplői szférába történő belépése után tűzre dobta a fontosabbnál fontosabb iratokat, mert úgy érezte, hogy abban a roma ügyben, amire rátette az egész életét, nem történt érdemi előrelépés. Elkeseredésében fel sem merült, hogy esetleg valamikor még emléktáblával is megemlékeznek róla és a munkásságáról. Azt gondolta, hogy rá és a tevékenységére már senki sem kíváncsi. Ám az utókor emlékezésre méltónak tartja. A még rendelkezésre álló információteredékek alapján leporolják és rekonstruálják László Mária történetét, akinek személyében felfedezhetjük azt a roma értelmiségi nőt, aki közel fél évszázaddal megelőzve saját korát, küzdött a társadalmi igazságosságért, az elismerésért. Elkötelezettségét az sem rendítette meg, hogy a hatalom mindent megtett közéleti, társadalmi és politikai szerepvállalása, tevékenysége ellehetetlenítésére, és korlátozta társadalmi aktivitását.

Végül elmagányosodott: kortársai nem értették meg, magára hagyták miközben a hatalom partvonalra szorította. Egy nem demokratikus korban kezdte meg civil, közéleti szerepvállalását, amikor érdekvédőként, civil aktorként létezni és működni nemcsak újdonság volt, hanem bátor tett is. Igazi civil volt, aki érdekeket képviselt, védett, és emelt be a közbeszédbe. A nyilas üldöztetés és az államszocializmus korában

²¹ uo.

²² Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége, Levelezés – 1957, László Mária válasza Bognár József kollégiumi igazgatónak, Budapest, 1957. november 5., MOL P2153 283. oldal

volt »mozgalmár«, aki vállaltan roma nőként vívott ki tiszteletet és ért el jelentős eredményeket.

A magyarországi roma emancipációs mozgalom első vezéralakjának halála után harmincöt évvel, 2024-ben végre megvalósulni látszik a roma közélet azon törekvése, hogy a budapesti köztérben is megkapja méltó helyét. Ez utóbbit a *Cigányságkutató Intézet – Romano Instituto Alapítvány* munkatársa, dr. Bársony János kezdeményezte. *Budapest Főváros Önkormányzata* vállalta László Mária emléktáblájának a finanszírozását, a *Fővárosi Roma Nemzetiségi Önkormányzat* és az *Országos Roma Önkormányzat* pedig erkölcsileg támogatta azt. Ennek eredményeként 2024. december 20-án elhelyezték a Magyarországi Romák Országos Önkormányzatának külső falán a roma emancipációs mozgalom prominens alakjának (90x70 centiméteres) emléktábláját, melyet Kalmár János Munkácsy-díjas szobrászművész készített.²³

Irodalom:

Dokumentumok a „Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége 1957–1961” életéből. Népművelési Intézet, 1986.

Ivánka M., *Beszélgetés dr. Ripka Ferencsel a balatoni aktualításokról*, Balatoni Kurír, 1933. augusztus 16., 1. oldal

Ivánka M., *Dr. Krivoss Árpádné budai villájában a Balatonról*, Balatoni Kurír, 1934. május 23., 6. oldal

Kadét Ernő, *ROMA50 – Nemzetközi Roma Nap – Én történelmem - László Mária (1909-1989) – az első értelmiségi roma nő*, Roma Sajtóközpont, 2021. március 9.

László Mária 1957. november 5-én kelt válaszlevele Bognár Józsefnek, a pécsi Széchenyi Gimnázium Diákothona igazgatójának, 1957. október 22-én kelt levelére (Országos Levéltár)

R. László Mária, *Tábortűz*, Balatoni Kurír, 1933. augusztus 2., 4. oldal

Sághy Erna, *A magyarországi cigányság története a Holocausttól az 1961-es párthatározatig – A politika tükrében*, 1996 (kézirat)

Sághy Erna, *Cigánypolitika Magyarországon az 1950-1960-as években*, Múltunk, 2008/1, 273-308.

²³ 2024 szeptemberében a Tom Lantos Intézet is lezárta a László Máriához kötődő kutatást, s még az évben megkezdte az erről készült ismeretterjesztő írás közreadását a különböző szakmai lapokban, folyóiratokban és internetes portálokon.

Kedves Barátaink!

Idén ünnepeljük a Magyarországi Németek Országos Önkormányzata 30. születésnapját, és szeretnénk közösen emlékezni az elmúlt három évtized eseményeire, pillanataira. Ennek kapcsán keressük régi fényképeiteket, amelyek a MNOÖ életének fontos állomásait, rendezvényeit, közösségi pillanatait örökítik meg.

Ha van otthon őrzött, a '90-es évektől induló időszakból származó fényképek, kérjük, osszátok meg velünk:

Digitális formátumban: Szkenneljétek be a képeket minimum 300 dpi felbontásban, nyomdai minőségben, és küldjétek el e-mailben a következő címre: ldu@ldu.hu

Papírképként: Ha csak az eredeti, fotópapírra nyomtatott fényképek van meg, bátran postázzátok nekünk az alábbi címre – és ha szeretnétek, természetesen visszaküldjük eredetiben:

Magyarországi Németek Országos Önkormányzata
1537 Budapest, Pf. 348

Kérjük, mindenképpen jelöljétek meg az évszámot, helyszínt és ha ismert, a fotón szereplők nevét, így könnyebben összeállíthatjuk jubileumi kiállításunk és albumunk anyagát.

Beküldési határidő: 2025. június 15.

Érdeklődni lehet: +36 1 212-9151

Előre is köszönjük, hogy részesei vagytok ennek az ünnepi gyűjtésnek, és hozzájárultok közös emlékeink gazdagításához!

Englenderné Hock Ibolya,
a Magyarországi Németek Országos Önkormányzata elnöke

Fotos gesucht | Fotókat keresünk

30 JAHRE ERINNERUNGEN

30 ÉV EMLÉKEI